

Gál József: Kötődések

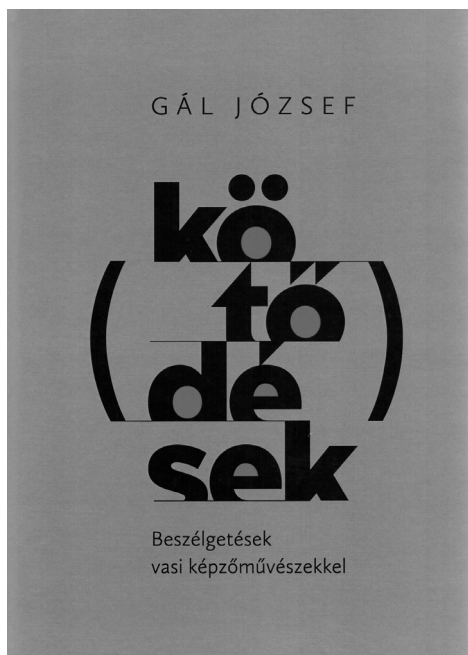
BESZÉLGETÉSEK VASI KÉPZŐMŰVÉSZEKKEL
SAVARIA UNIVERSITY PRESS,
SZOMBATHELY, 2023. 416 P.

Kis túlzással egy (két) *Életünk*-különszám is lehetne ez a tanulságos, gazdag anyagú kötet. Az összeállításban található párbeszédék java a szombathelyi folyóiratban jelent meg 1992 és 2019 között. Ezeket egészíti ki egy *Vasi Szemlé*ben (Várnai Valéria) és a *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közleményekben* (Káldy Lajos) publikált anyag, illetve az először itt közölt Kassai Ferenc-interjú.

A megszólaltatottak köre rendkívül változatos: akad közöttük építész, festőművész, fotós, grafikus, keramikus, restaurátor, szobrász, könyvtervező. Némelyikük több képzőművészeti ágának is művelője volt, vagy jelenleg is alkotója. Vannak soraikban nemzetközi hírűek, országosan ismertek, továbbá olyanok, akik lényeges helyi értéket, hagyományt képviselnek. Születésük, iskolájuk, letelepedésük, révbe érésük alapján Vas megyeiek. Elfogadható kivételként Szántó Piroska és Gyulai Líviusz említhető; de a kötetben való szereplésük – érintettségük miatt – nem szorul külön magyarázatra.

Az alkotók egy része az oktatásból is kivette részét. Bonyhádi Károly, Kassai Ferenc, Marosfalvi Antal, Veres Gábor fontos szerepet játszott a szombathelyi Művészeti Szakközépiskola életében. Horváth János évtizedekig dolgozott a vasi megyeszékhely pedagógiai főiskoláján; Kassai Ferenc pedig a mai napig tanít a Soproni Egyetemen, ahol a Művészeti Kar Alkalmazott Intézetének docense.

A 18 beszélgetésben szereplő 19 személyiség tételes bemutatása meghaladná könyvismertetésem kereteit; valamennyi alkotóra nem térhetek ki, de igyekszem felhívni a fi-



gyelmet közös jellemzőikre vagy életük, tevékenységük egy-egy különleges fordulatra. Rögtön módosítanom is kell az előbb említett számokat, ugyanis a múltidéző eligazodásban fontos szerepet játszó Tóth Csabával és a kérdező Gál Józseffel együtt összesen 21 főszereplője van a kötetnek.

Gál József elkötelezett kutatója, értékmérője, értéktudatosítója Szombathely múltjának, művelődéstörténetének. A Schola Cantorum Sabariensistől a szombathelyi mozitörténetig, Bárdos Alice pályaképtől Koncz János portréjáig több hiánypótló könyvet adott ki. Nélkülük nem írható meg hitelesen a vasi megyeszékhely 20. századi kultúrájának, művészetének története. Az egyelőre hiányzó városmonográfia szerzői hálásak lehetnek azért a fáradságtalan munkáért, amelyet eddig elvégzett. De a szakembereken kívül haszonnal forgathatják kiadványait a műkedvelő érdeklődők is.

Az intézménytörténetek és a zenei témájú kötetek megírásán kívül Gál József évtizedek óta foglalkoztatták a képzőművészeti élet eseményei, kiemelkedő alakjai. Könyvet írt Marosfalvi Antalról (elkészítette a festőművész, restaurátor bibliográfiáját is), és három kötetben összegyűjtötte, majd kiadta Kass János életművének bibliográfiai tételeit.

A *Kötődéseket* Tóth Csaba festőművész tömör előszava vezeti be (7–9. oldal). Ő írta a *Képzőművészet a vasfüggöny tövében* című, rendkívül bőséges adattárat tartalmazó áttekintést is (355–367. oldal). Utóbbiban a Szent Márton Céhtől a Derkovits Szabadiskolán és a Zsennyei Művésztelepen át dr. Gonda György művészeti pártoló, kultúrateremtő tevékenységéig sok mindent érintett, értékelt.

Az interjú látszólag könnyű műfaj. Kérdezni kell, és a válaszokat szó szerint vagy szerkesztve közreadni. A feladat azonban ennél sokkal összetettebb. A jó interjú készítése komoly munkát igényel: felkészülést, figyelmet, rámenősséget, megértést, máskor éppen tapintatlanságot, nyilván a beszélgetőtárstól, a témától, a céltől, a fórumtól nem függetlenül. Ezek a szükséges előfeltételek meg is sokszorozódnak akkor, ha valaki egész beszélgetéssorozatot, esetünkben egy kötetet állít össze. Gál József nem hivatásos újságíró, de megbecsülésre érdemes tulajdonságok egész sorával rendelkezik. Nem akar leleplezni, nem játssza el a beavatottat. Nem az életrajzok intimításai érdeklik. Nem akar többet tudni a megkérdezetteknél. Hagyja beszélni, emlékezni őket. Egymást követő beszélgetései (ha tartalmaznak is hasonló kérdéseket) nem válnak monotonná. Látszik, hogy becsületesen felkészült partnereiből. Az egyes alkotókkal kapcsolatban rendszerint új és új problémák érdeklik. Mátis Lajostól és Heckenast Jánostól többek között a városi

rangról és a legfontosabb szombathelyi épületek felől érdeklődött. A válaszokból érdekes helyismereti körkép bontakozik ki. Bonyhádi Károlytól a kanyargós életút bemutatása után többek között a Weöres Sándor Színházban végzett munka, a könyvek tervezése és a tanítás kap kiemelt szerepet. A Geszler Mária Garzullyal folytatott beszélgetésben különösen tanulságos a művésznő nemzetközi kapcsolatainak felidézése; utazási tapasztalatainak, benyomásainak lenyűgöző tablója.

Gyulai Líviusz szerteágazó munkásságából a könyvillusztrációk (többek között Weöres *Psychéjének képei*) kerültek középpontba. Horváth János 1950-ben kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán. Gál József kérdéseire felidézte odakerülését, tanárait, meghatározó mestereit. Szólt a hatvanas-hetvenes évek szombathelyi képzőművészetéről, a Derkovits Körről, és vallott saját festőművész példaképeiről, Nagy Istvánról, Mednyánszkyról és az alföldiekről.

Lesenyey Márta neve elválaszthatatlan Zsennyétől. A budapesti születésű Munkácsy-díjas szobrász évtizedek óta meggyékben él, alkot. Szűkebb-tágabb környezetében több tucat köztéri szobra áll, számos emléktáblája látható. A beszélgetésben képzőművészeti felfogásán kívül erkölcsei eszményéről is vallott.

A kötet legemlékezetesebb személyisége számomra Marosfalvi Antal restaurátor, festőművész. Pontossága, a sérült művek iránti alázata, munkabírása, szerénysége miatt a kivételes példák közé tartozik.

A bevezető sorokban 21 főszereplőt említettem, a beszélgetések azonban nagyon sok mellékszereplőt is felvonultatnak. Általános iskolai és középiskolai tanárok, főiskolai oktatók, mesterek, munkatársak, hálát érdemlő kollégák egész sora tűnik föl. Szakkörök, képzőművész körök, műhelyek

elevenednek meg. A teljesség igénye nélkül említem Barcsay Jenőt, Borsos Miklóst, Domanovszky Endrét, Csernus Tibort, Ottlik Gézá, Bándi Gábort, dr. Gonda Györgyöt, Mészáros Józsefet, Salamon Nándort; a közösségek és intézmények közül a Derkovits Kör, a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolát, a Szombathelyi Képtárat.

A Savaria University Press igényesen összeállított kötetét a művészek alkotásából válogatott színes Galéria zárja (373–413. oldal). A kiadványban megszólaltatott szemlélyiségek emberi tartása, lezárt vagy kiteljesedő életműve megérdemli figyelmünket. A kötetnek érdeklődő olvasókat, a művészeknek méltó követőket kívánok egy olyan korban, amely a praktikumot részesíti előnyben. Amikor könnyen válik népszerűvé a sugalmazó, szemfényvesztő bővli, minden alkotónak, alkotásnak meg kell küzdenie a gyors felejtéssel és a leértékelődéssel.

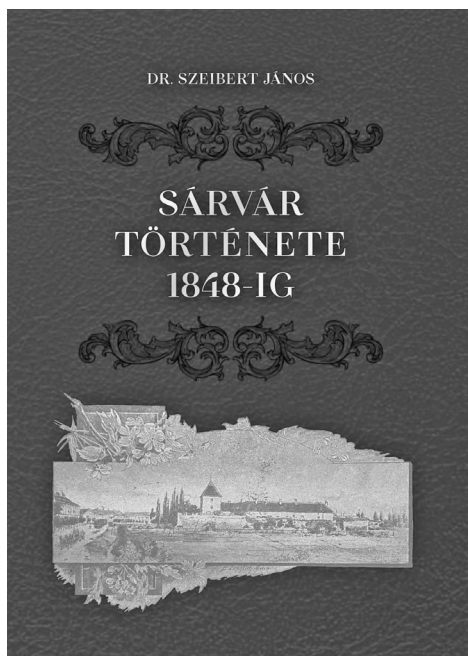
Gál József könyve méltó és nemes esz-köz a szellemi önvédelemben.

Lőcsei Péter

Dr. Szeibert János: Sárvár története 1848-ig

SZÜLŐFÖLD KÖNYVKIADÓ, SZOMBATHELY,
2023. 526 P.

1957-ben fejezte be Szeibert János a Sárvár történetét a 19. század közepéig bemutató munkáját. Közel ezer sűrűn gépelt oldalra volt szüksége ahhoz, hogy összefoglalja mindazt, amit a megelőző három évtizedben a levéltári források, a kiadott forrásgyűjtemények és az aktuális szakirodalom segítségével feldolgozott. A munka értékét akadémiai jutalommal ismerték el. A történet akkor véget ért, kiadására nem került sor. 1983-ban Szeibert János munkáját átadta Sárvár Város Tanácsának. Az Ajándé-



kozási Szerződés értelmében a tanács vállalta, hogy anyagi lehetőségeinek birtokában kiadja a művet. A teljes kézirat ekkor a sárvári Nadasdy Ferenc Múzeumba került, másik példánya a szerzőnél maradt. Kiadására azonban nem került sor, Szeibert még az ajándékozás évében elhunyt.

Negyven évvel később a szerzői példányt eladásra kínálták egy online aukciós oldalon. Ágh Péter, Sárvár országgyűlési képviselője megvásárolta a kéziratot és javasolta annak kiadását. Elkészítette a szerző életrajzát és összeállította publikációs jegyzékét. A munka kiadását támogatta Sárvár Város Önkormányzata. Joggal merül fel a kérdés, vajon mondhat-e bármi újat egy olyan helytörténeti munka, melynek utolsó betűjét több mint hat évtizeddel ezelőtt ütötték le.

Ha a kötet egészét tekintjük, a válasz egyértelmű igen. A benne található adatok, a közölt vagy ismertetett források (forrás-

megjelölésekkel együtt), az elemzések segítségét adnak ahhoz, hogy megismerjük Sárvár elmúlt évszázadait, azt a környezetet, mely keretét adta a város történetének, az itt élők hétköznapijainak. Ha az egyes részeket tekintjük, válaszunk szintén igen, tud újat mondani a monográfia. A város polgárai, a kiadás nekik készült elsősorban, szívesen olvassák azokat a forrásokat, melyek városuk múltjáról mesélnek. Egy izgalmas történet a harangozókról, a részeges idegenről, a pénze után futó szabómesterről mind élővé teszi a város múltját.

Ágh Péter a kötet elé írt életrajzából megismerhetjük a szerző, Szeibert János életét, és a teljességre törekvő bibliográfia alapján munkásságát is. Utóbbival kapcsolatban érdemes néhány megállapítást tenni. Szeibertnek 1926-tól 1944-ig minden évben több publikációja jelent meg, az első években elsősorban Sárvárról, majd szélesebb spektrumra váltott. Faluszociológiával, ezzel párhuzamosan munkásszociológiával foglalkozott, de látókörébe került a társadalombiztosítás, öregségi biztosítás, de az iparral kapcsolatos kérdések ugyanúgy, mint például a sajtó feladata, vagy épp a szabadidő kérdése. Könyvismertetések nagy száma, köztük angol, német, francia nyelvű munkák bemutatása mutatja széles körű tájékozódását és tájékozottságát.

Nemcsak tanulmányokat, hanem könyveket is írt. Többek közt *Az új Európa és Magyarország: rendi társadalom, gazdaság- és államszervezés* címmel 1942-ben, Szeberthy János írói álnév alatt. A több mint 300 oldalas könyv sikerét jelzi, hogy 1944-ben Kassán második kiadása is megjelent. Egy korabeli ismertető szerint a szerző tudományos alaposággal tárgyalja a különféle állami, társadalmi, gazdasági rendszereket, részletesen elemzi a rendi gondolatot (a hivatásrendiséget) a magyar politikai rendszerben. Végül e munkája miatt veszít

tette el állását a Földművelésügyi Minisztériumban a második világháború után.

Szeibert János Sárváron született 1903-ban, itt kezdte tanulmányait, majd Székesfehérváron érettségizett. Diplomáját (az 1920-ban létrehozott) Egyetemi Közgazdaságtudományi Karon szerezte 1927-ben, majd hamarosan egyetemi doktorrá avatták. A következő években szakpolitikai intézetekben dolgozott, végül a Földművelésügyi Minisztériumoz került, ahol mezőgazdasági szakpolitikával foglalkozott. 1945 áprilisában Nagy Imre földművelésügyi miniszter állásából felfüggesztette, 1946-ban végleg elbocsátották, ami után életéről sok részletet nem ismerünk. 1983-ban hunyt el Budakeszin, de Sárváron helyezték végső nyugalomra.

Még egyetemi éveit írta meg Sárvár monográfiáját, ami 1926-ban jelent meg Szombathelyen, s melyhez Huszár Károly volt miniszterelnök írt előszót, aki akkor már másfél évtizede volt Sárvár nemzetgyűlési képviselője, egyben a parlament alelnöke. Ez az előszó a most megjelent kötetben is olvasható a szerkesztők döntése alapján. Egyik gondolata megvilágítja, mit tekintettek egy helytörténeti monográfia céljának. „A sárváriak, kik ezt a könyvet elolvassák, ezentúl még jobban fogják szeretni szülőföldjüket és még buzgóbban fognak közreműködni Sárvár felvirágoztatásán.” (24. o.)

Első munkáját eredetileg az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar faluszociológiával foglalkozó szemináriumára készítette. Bodor Antal, a szeminárium vezetője, a faluszociológia meghatározó alakja kezdeményezte a dolgozat kiadását az általa vezetett Faluszövetség könyvsorozatának (*A Falu Könyvtára*) 37. köteteként. Sárvár nagyközség volt, de lakói településüket városnak tekintették, amiről a korabeli újságokat, iratokat olvasva könnyen meggyő-

zódhetünk. Szeibert János ezzel kapcsolatban a következőképpen fogalmazott 1926-ban megjelent könyvének előszavában. „Sárvárt gyakran városnak neveztem, habár a nagyközségek kategóriájában foglal helyet, de a történelmi múlt s az újabb fejlődés alapján is megilleti e név.” (7. o.)

Végül érdemes még egy idézetet hoznunk, mely átvezet a terjedelmében is impozáns, 526 oldalt kitevő nagymonográfia bemutatásához. Szerzőnk még 1926-ban vette papírra: „Töretlen utakon jártam s hiszem, hogy Sárvár egy későbbi krónikása egészségbet, teljesebbet fog alkotni.” Valószínű, hogy nem gondolt akkor arra, hogy e későbbi krónikás saját maga lesz.

Szeibert János terjedelmében, a megmozgatott anyagban is hatalmas munkáját legjobban akkor ismerhetjük meg, ha áttekintjük szerkezetét, illetve tartalmának egyes részleteit.

A kötet a bevezetést követően nyolc fő fejezetben mutatja be Sárvár történetét időrendben haladva a legkorábbi időktől, az őskortól a 19. század közepéig. Az utolsó történeti kis fejezetben a cím szerint adatokat közöl a város 1850-es gazdálkodásáról. Az utolsó adat 1853-ból való és a város vezetőinek kapcsolatos. Itt olvashatjuk, hogy ekkoriban a fuvarosoknak Szombathelyre, Cellbe, sőt Győrbe kellett elvinniük a város képviselőit, amiért 72 forintot kaptak ebben az évben. Érdekes, hogy Szombathelyre kevesebb összegért vitték el a vezetőket, mint Cellbe. A megyeszékhelyre 2 forint 24 krajcár volt a fuvardíj, Cellbe majdnem egy forinttal több, 3 forint 12 krajcár. Megismerjük a kedvenc fuvaros nevét is: Orbán Dániel. A rövid kitérővel azt szeretném érzékelteni, hogy miközben olvassuk a könyvet, számtalan apró adatot ismerünk meg a város belső életéről, hétköznapjairól. Ez hozzátartozik ahhoz a műfajhoz, melyet Szeibert János is művelt. Minden elébe ke-

rült, általa kikutatott, vagy mások által közölt adatot beleszó a kronologikus rendben előadott munkájába, tartozzanak ezek a legváltozatosabb életterülethez. Így az egész művet tekintve számtalan egykor írásba foglalt adatot ismerhetünk meg, például a gazdálkodáson kívül kezdve az adózástól, a különféle szerződéseken át a polgármestereknek adott útmutatásokon keresztül a várost ért harcokig.

Sokszor forrásként használható a monográfia, többek között teljes terjedelmében közli a sárvári Hegyközség életét szabályozó rendelkezéseket, articulusokat az 1800-as évek elejéről. Nagyjából szó szerint élénk tárja például a sárvári vár leltárát 1630-ból eredeti, általa kutatott forrásból. Hadd jegyezzem meg, hogy 1955–1956-ban végezte az utolsó levéltári kutatásokat könyvéhez, melyet a következő évben be is fejezett. Akadémiai díjat kapott érte, mégsem sikerült kiadnia, máig nem tisztázott okok miatt. Valószínűleg a terjedelem áll a háttérben – ezer gépelt oldalról van szó. A kiadás körül kialakult helyzet feltárása még szükséges, az mindenesetre tény, ha sikerült volna kiadni a munkát, elmondhatta volna magáról, hogy számos, a város és a vár évszázadaival kapcsolatos adatot ő ismertetett meg a tudományos étellel és olvasó közönségével. A vár építéstörténetét kutató az eredményeiről a *Savaria – A Vas Megyei Múzeumok Értesítőjében* 1973-ban beszámoló Tóth Melinda például köszönetet mondott Szeibert Jánosnak, hogy betekinthezett a kéziratba. Hadd tegyem hozzá, hogy a falkutatások során tett megfigyelések értelmezéséhez Tóth Melinda például hasznosította a Szeibert kéziratából megismert 1630. évi leltárt, melynek segítségével azonosította a vár egyes termeit, szárnyait.

Nemcsak adatok közléséről van szó természetesen, hanem szubjektív történetmesélésről is. A szerző a monográfia több lap-

ján is felidézi életét, megemlékezik szülei-ről, nagyszülei-ről, sőt felmenőiről. Az így megismert plusz adatok színesítik Szeibert János életének száraz tényeit, de ő nem ezért közölte azokat, hanem egy-egy részlet megvilágítása vezette tollát. Egy ilyen szubjektív kitekintést olvashatunk a város gazdálkodásáról szóló, már említett utolsó kis fejezet kapcsán. A város több személynek is fizetett munkája ellátásáért, természetesen köztük volt a polgármester, de a levélhordó is. 1853-ban előbbi, Tífusz Ferenc, aki egyébként eredeti szakmáját tekintve kőművesmester volt és állítólag kemény kézzel, de sikerrel vezette a várost, 60 forintot kapott évente „fáradsága díja” fejében. A levélhordó pedig 38 forintot és egy csizmát. A katolikus egyház harangozója szintén kapott fizetséget, de nem az összeg (100 forint négy községtől, Sárvártól, Sártól, Péntekfalutól és Vármelléktől) a fontos, hanem a személye, Bodor János. Egy nyugta alapján ugyanis már 1853-ban harangozott a sárváriaknak, de Szeibert János megjegyzi, hogy még az ő gyermekkorában is dolgozott. Ne felejtjük, szerzőnk 1903-ban született. Bodor János azonban ekkor már igen idős volt, ezért a kisebb diákok önkéntesnek jelentkeztek nála harangozni. Köztük a kis Janika is, ahogy olvashatjuk, a diákság „e műveletében a könyv írója is gyakran segédkezett”. (511. o.) Egy történeti munka így bővül személyes életrajzi elemekkel.

Visszatérve a monográfia szerkezeti és tartalmi bemutatásához, kezdjük egy általános megállapítással! Az első fejezetek nagyobb korszakokat, időszakokat mutatnak be, ami a források természetéből is fakad, hiszen Sárvár története nem mondható el egy folyamatos elbeszélés-ként, melyben egymást szorosan követik az események. A források száma korlátozott, tartalmi szempontból sem bőséges. Szerzőnk ezért

a 15. század végéig, a 16. század elejéig, a Nádasdyak koráig a város történetét az országos történet szakaszaihoz igazítja, függetlenül attól, hogy azok Sárvár történetében egységes korszakot jelentettek-e vagy nem. A városmonográfiák többsége ma is ezt a gyakorlatot követi.

Érdekesebb talán, hogy a szerző az 1926-ban megjelent monográfiájának történeti részében nem használta ezt a korszakolást, ott is időrendben haladt, de a fejezetcímek egyben témamejelölések voltak, nem időrendi besorolások. Mint például: Sárvár elnevezése, A város privilégiumai, Harcok Sárvár alatt, Sárvár a Nádasdyak idején, vagy későbbi századokból: A város belső élete, gazdálkodása, vagy Sárvár a múlt század elején. Első könyvének megjelenése után két évvel, 1928-ban keltett óriási szenzációt Hóman Bálint és Szekfű Gyula nyolckötetes *Magyar Története* (később öt kötetbe szerkesztették át). A középkori részek időbeosztása nem egyezik Szeibert monográfiájával, de érdekes, hogy a 16. századtól kezdve a Szekfű Gyula által írt részek címei – szakítva a korábbi hagyományokkal – századok szerint haladnak, azaz a 16., 17., 18., 19–20. század. Valószínűleg nem tévedünk nagyot, ha feltételezzük, hogy Szeibert János könyvének fő fejezetcímeit az ötödik résztől kezdve a nagy sikerű *Magyar Történet* inspirálta. A munka (természetesen vehető) használatára utal néhány szövegközi jegyzet.

Az első fejezet összesen hat oldal, címe *Sárvár területe a honfoglalásig*. A cím sugallata ellenére nem történetföldrajzi leírást kapunk a település korai szakaszáról, hanem általános áttekintést az őskortól a magyarok megjelenéséig. A dunántúli kitekintés után összegzésként fogalmazza meg Szeibert, hogy Sárvár fekvése, védelmi lehetőségei és a kereskedelmi forgalom szempontjából is kedvező helyzete miatt a korai

időktől kezdve letelepedésre alkalmas hely volt. A környéken található római kori pénzek pedig már településre utalnak. A honfoglalók itt szlávokat, avarokat, sőt bajorokat találtak. Végso megállapítása szerint Sárvár alapításának ideje ugyan nem ismert, de „kétségtelen, hogy az ország legrégibb települései közé tartozik” (32. o.).

A kötet második fejezete Honfoglalás – *Az Árpád-házi királyok nyomában* címmel 23 belső részre tagoltan 19 oldalon mondja el három évszázad történetét alig néhány forrásra, oklevélre alapozva. A magyar honfoglalás, államalapítás történetébe ágyazva tér rá Sárvár kialakulására, illetve az első itteni vár kérdésére. Lényege szerint a település a római kor óta egy jól védhető helyen alakult ki és élt tovább, mégpedig a mai sárváriak számára is ismert óvár területén. Szeibert hangsúlyozza, hogy akár római kori eredetű, akár ősmagyar településről van szó, magját a mai központtól északabbra keressük. Az ottani földvár nyomait még látták a 19. század elején is. Az Árpád-korban az itteni központ délebbre húzódott néhány száz méterre a mai, 1328-ban már biztosan álló vár és környékére. Függetlenül attól, hogy ma a kérdést már másképp látják a történészek, régészek, számunkra (számomra) az a fontos, hogy Szeibert elméletet alkot. Tudósként gondolkodik, kérdéseket fogalmaz meg és keresi a választ, válaszokat. Szempontunkból jellemző a következő mondata: „Akár a pannoniai római településből, az azt követő népek Sárvár-vidéki letelepedéséből keletkezett Sárvár, akár közvetlen ősmagyar településsel állunk szemben, mindenesetre a település magját a védelmi rendszer, a várrendszer, a mi esetünkben földvárrendszer alkotta” (44. oldal). Különböféle elméletek vannak, mondja, de a lényeg, hogy mindegyik paradigmában egy jól védhető hely adja a település, konkrétan Sárvár történetének a magját, alapját.

Az ellentmondásos adatokban keres biztos fogódzót. Az elmúlt évek, a 20. század második felének kutatásai alapján tudjuk, hogy a Sárvári Óvár területén nem mutatható ki „ősmagyar” település, de ez semmit nem von le Szeibert tudós hozzáállásából. Nem részletezem, de szövegközi utalások alapján tudható, hogy a szerző szorososan követte a friss szakirodalmat, a magyar történelemmel kapcsolatos kutatásokat.

A monográfia 1957-ben már készen volt, terjedelménél fogva egy több évtizedes előkészület csúcspontjaként értékelhetjük. A szerző életének 1945 utáni szakaszáról szinte semmit nem tudunk. 1946-ban elbocsátották, ami után fizikai és szellemi munkákból tartotta el magát. Elképzelhetőnek tartom, hogy a következő évtizedben, az 1940–1950-es évek fordulóján olvashatott otthonában, de egy, a Bevezetőben említett fél mondata alapján sokkal valószínűbb, hogy az első várostörténeti könyve megjelenése, 1926 után tovább folytatta a kutatásokat és olvasta el a legfrissebb irodalmat. Miközben teljesen más jellegű munkát véggez, tudományos cikkeket, ismertetéseket, könyveket ír olyan témákban, melyeknek nincs közük általában a várostörténethez, még van ideje az ezzel kapcsolatos közlemények figyelemmel kísérésére és feldolgozására. Elképzelhető, hogy számára ez volt a kikapcsolódás. Mint ma a streaming-szolgáltatók filmdömpingjének a követése, vagy a Facebook.

Az előbbieik alapján a *Sárvár története 1848-ig* című nagymonográfia születését a következőképpen képzelem el. Hivatali elfoglaltsága mellett – mintegy pihenésként – a két világháború között folyamatosan követi a történeti irodalmat, az általános témák mellett a magyar városfejlődéssel kapcsolatos tudományos írásokat. 1945 után elveszíti az állását, különféle munkákat vállal, fizikaiakat is, de közben – mintegy te-

rápiaként, hogy ne omoljon össze – elkezdí Sárvár történetének formába öntését. Hozzálát a források összegyűjtésének, már korábról is vannak adatai, azokat megrosálja, de újakat is tesz hozzá az ismert forráskiadványokból (*Hazai Okmánytár*). Végül 1955–1956-ban még egyszer levéltári kutatást végez, és végső formába önti a monográfiát, amiért akadémiai jutalmat kap.

Az első rövid két egység bemutatása számos, a szerző munkamódszerét bemutató megállapításra adott lehetőséget, mellyel azt szeretném érzékeltetni, hogy Szeibert János nemcsak összegyűjtötte az adatokat, hanem azokat értelmezte, nagyobb összefüggéseiben mutatta be. A következőkben egyes fejezetek esetén számomra érdekes megállapításokat emelek ki, erős válogatásban. A kötetben ugyanis számos a város, a vár történetét részleteiben bemutató forrás ismertetése, elemzése olvasható, melyek részletes bemutatására nincs itt lehetőség, de a szerző által érintett témák gazdagsága sem engedi meg, hogy akár egy metszetet, egy szűk témát kijelöljek. A kötet mérete nem a felesleges szöveggyarapítás eredménye, hanem adatok, elemzések gazdag, ma is hasznosítható tárháza.

A harmadik fejezetben a város 14–15. századi történetét taglalja megállapítva, hogy az Anjouk idején megfigyelhető fel lendülést annak köszönheti, hogy az ország bekapcsolódott a déli kereskedelmi útvonalakba. A Dalmácia felé irányuló kereskedelem Sárváron keresztül is zajlott, melyet jelez, hogy itt harmincadhivatal működött. Nem részletezve a legújabb kutatásokat, elemzéseket, itt és most annak hangsúlyozását tartom fontosnak, hogy Szeibert János nem önmagában, önálló világként értelmezi Sárvár történetét, hanem elhelyezi azt a nagy történések vonalába. Véleményem szerint ezek a részek a legjobb elemzések, a kötet későbbi fejezeteiben sokszor csupán

források közlését, adatainak kivonatát olvashatjuk, itt azonban szakmailag elfogadott elemzéseket. A monográfia várostörténetet taglaló részei, eltérően a későbbi, gazdagabb forráslehetőséggel bíró korszakok bemutatásától, nem adatok sokaságának közlése, néha azokat kísérő kommentárok, hanem épp ellenkezőleg, kevés forrás alapján egy egységes történeti kép felvázolása Sárvár ismeretlen múltjáról.

A negyedik fejezet tovább folytatja az adatok elemzését Sárvár belső életének a bemutatásával. Megállapítja, hogy a város lakói iparral és kereskedelemmel foglalkoznak, mint az a középkori városokra jellemző, de a mezőgazdasági tevékenység is része a polgárok életének. A pontos arány nem dönthető el ugyan, de megállapítja, hogy a késő középkorban Sárvár kisvárosi szerepkört töltött be.

A rendelkezésre álló források alapján rekonstruálja a középkori Sárvár területét, melyet insulának, szigetnek neveztek. A vár északra terült el, a vártól a Gyöngyös választotta el (Nádasdy Tamás fogja innen elterelni és jön létre a várpark). A város a mai belváros, a Hild park, a Posta tér, innen a régi árokhat, a mai Dózsa György utca, a Batthyány utcával alkották az északi határt, majd az Árpád utca a nyugati oldal, és fordult vissza a Nádasdy utca körül, előtt. Később ez a rész terjeszkedett Sári felé, először Nádasdy Ferenc a fekete bég és fia, Nádasdy Pál idején.

Az ötödik, hatodik és hetedik fejezet nagyjából hasonló felépítésben taglalja a város három évszázadának 16–18. századi történetét. Szól a földesurakról, a várossal való kapcsolatokról, mely nem mindig volt felhőtlen. Nádasdy Tamás utódai alatt már komoly érdekellentétre került sor. A földesurak a privilegizált mezőváros jogait megpróbálták megnyirbálni, néha emiatt perre került sor. Tárgyalja a gazdaság helyzetét,

sok adatot közöl, de nem vállalkozik ezek összehasonlítására és nem helyezi nagyobb összefüggésekbe, mint azt a középkornál tette. Az árakról és a bérekről azonban nagyon fontos apró részlet derül ki, melynek segítségével elképzelhetjük, milyen anyagi kondíciókkal bírtak a városi társadalom egyes rétegei, csoportjai. Néhány érdekesebb példát engedjenek meg az 1540-es évekből! A sárvári kertben, Nádasdy Tamás, Kanizsai Orsolya kertjében egy napszámos napi munkájáért 6 dénárt kapott. Egy pár cipellő a városban 18 dénárba került, háromnapi tiszta munkájába. Egy lúd 5 dénár volt, egy borjú 34–45 dénár, a nyúl ehhez képest sokba került, 10 dénárba. A vár szakácsának új ingjéről a vár gondoskodott, 13 dénárért vásárolt számára két inget. Nádasdy Tamás nádor szerette a jó bort, 1 pint, nagyjából (fogadjuk el másfél liternek) 3 dénár, 5 pint (hét és fél liter) 14 dénár – a napszámos félnapi keresete. Ha már borfogyasztás, Báthory Erzsébet háztartásáról is hoz adatot. Az erős fekete bég feleségéről amúgy nagyon sokat ír, talán a legtöbbit a kötetben, és olyan jelzőkkel illeti, mint „a bűnös asszony”, „elborult elméjű asszony”, akinek „különös szeszélyéről” egy jegyzőkönyvet is közöl. A borfogyasztásával kapcsolatban a várban őrzött borokról szóló 1608-as feljegyzéssel kapcsolatban, levonva annak tanulságait, jegyezte meg a szerző: „Abban az időben a férfiak (és a nők) is vizet nem sokat fogyasztottak: mégis ennek a nagy mennyiségű bornak (kb. 651 akó) elfogyasztásához sok vendégnek kellett közreműködni.” (417. o.)

A három századot áttekintő három fejezet számos különálló témát dolgoz fel, melyek mindegyike nagyon izgalmas, és különösen fontosak azok, melyek nem kiadott forrásokra épülnek, hanem levéltári kutatásokra. Általában közli a források helyét, így azok vissza is kereshetők, de egy,

a város iránt érdeklődő olvasó számára nem ez a fontos, ez a hitelességet csak erősíti, hanem inkább az, hogy saját településéről valóban rengeteg újat megtudhat, melyek egy része inkább érdekes, más része azonban ezen felül a mai viszonyok előzményeként fogható fel. Az utcák, a hidak, az épületek, a mindennapi ügyek intézése mind olyan téma, melyről – azt gondolom – ma is szívesen olvasunk. Hiszen arra a kérdésre kapunk választ, hogyan éltek itt elődjeink. Ott, ahol mi ma élünk. Mert mindez erről szól. Nem véletlen, hogy Szeibert János is utal többször a mára, sőt saját családjára is. Például a középkor kapcsán egyik nagyszülői ágát emlegeti, akik vászonkereskedéssel foglalkoztak és beszerzésre jártak Ausztriába, Bajorországba, Csehországba. A szerző identitásához hozzátartozik a város története, melynek ősei szintén részesei voltak, másképp fogalmazva, ők is írták Sárvár történetét.

Az utolsó, kerekén százoldalas részben Sárvár 19. század első felének történetét ismerhetjük meg. Itt nem osztja fel a témákat nagyobb egységekre, hanem az első fejezetekhez hasonlóan sok-sok fejezetben közöl forrásokat, beszámolókat, hagyatékokat. A város 1802. évi őszi pusztulásával kezd, amikor két nagy tűzvész tombolt Sárváron. Ezután vezették be, hogy minden éjszaka két „tűzi strázsza” járja az utcákat. A beszámolót a jegyző írta, aki Trója pusztulásához hasonlította a tragédiát.

Egy másik szemtanú a francia csapatok bevonulásáról ír 1809-ben. A lényeg, hogy a francia katonák a kocsmákban és a pincékben úgy lerészegedtek, hogy „ezen népeket vigyázó tisztéken kívül, egy szálíg megölhették volna”.

1808-ban szabályozták Sárvár polgármesterének feladatait. Többek között meg kellett hallgatni az egymás ellen panaszkodókat, és egyezség híján „lelkiismerete és

letett hite [esküje] szerint minden tekintet nélkül igazságot kellett szolgáltatnia”. (423. o.) Fel kellett lépnie a károkozó polgárok ellen, szabályoznia kellett az ügyvitelt és még számos feladatot látott el.

Oldalakon keresztül lehetne még sorolni a kisebb-nagyobb témákat, de ez már felesleges lenne. Mind erről a fejezetről, mind a többiről, illetve az egész kötetről elmondható, hogy csúcsteljesítményről van szó. Olvasói nemcsak a város történetének fordulópontjait ismerhetik meg belőle, hanem változatos szempontok szerint merülhetnek bele Sárvár elmúlt évszázadaiba, a mindennapi élet történéseibe, apró-cseprő, nem egyszer vérre menő vitáiba, a keserves és nyugodtabb időszakok világába. Egy gazdasági, társadalmi és kulturális szempontú, forrásokra támaszkodó várostörténetről van szó, melynek elolvasása után nemcsak egy összképpel rendelkezünk Sárvárról, történelméről, hanem sokféle témában pillanthatunk be a város valóban hol izgalmas, hol épp nyugodt mederben folyó múltjába.

Takács Zoltán Bálint

Gyurác József: „Egy sólyom az égre szállt”

VÁLOGATÁS BECHTOLD ISTVÁN LEVELEIBŐL
MAGYAR NYUGAT KÖNYVKIADÓ, 2024. 224 P.

Az 1980-as években, aki csak néhány hetet is töltött Kőszegen, biztosan találkozott hétvégente vagy hétköznap délutánonként egy különleges úrral. Már feszes testtartása is tiszteletet parancsolt, karján madarászkesztyűn valamilyen ragadozó madár pihent. Lehet, hogy a Csónakázó tó környékére sietett, ahol madarát reptette, trenírozta. A kőszegiei és az iskolavárosba messzebből érkezett tanulók is ismerték Bechtold Istvánt. A kőszegiei az életútjáról



is sok mindent tudtak, a Jurisich Miklós Gimnázium tanítványai azonban inkább a madarászt, a természetvédőt látták benne. Az ismeretség onnét adódott, hogy éveken keresztül a Madarak és Fák Napján – amely „ünnepet” hazánkban először Chernel István szervezett meg Kőszegen 1902-ben – Bechtold István tartott foglalkozást az ifjúságnak. A madarakról szóló történetek, tudományos igényű adatok, anekdoták vagy hogy „hány rovtart fogyaszt el egy évben a sárgarigó” minden alkalommal lebilincselők és érdekfeszítőek voltak.

Gyurác József köteté Bechtold István két évtizedes szakmai levelezéséből válogatva megismerteti az olvasóval e karizmatikus személyiséget, és egyben tiszteleg az ötven éve megalakított Magyar Madártani Egyesület, valamint annak Vas vármegyei helyi csoportja előtt.

Bechtold István, természetvédő, helytörténész, karikaturista Kőszegen született

1927-ben. Édesapja, Bechtold Jakab a kőszegi katonaiskola tanára volt. Istvánt is katonai pályára szánták. Budapesten járt hadapródiskolába, de a második világháború miatt nem tudta befejezni tanulmányait. Iskolájukat nyugatra menekítették, ahol lábsérüléssel kórházba került és innen szökve érkezett haza. Munkát nehezen talált, eleinte a kőszegi villanytelepen dolgozott, majd a nemezgyárban helyezkedett el. Itt több munkakört is betöltött, és a LATEX Vállalat csoportvezetőjeként ment nyugdíjba.

Munkája mellett a természet szeretete határozta meg mindennapjait. Kőszeg és környékének élőlényeit, természeti jelenségeit tanulmányozta, mindenekelőtt madárvilágát vizsgálta. Amatőről nagy tudású ornitológussá fejlesztette magát, megtanulta az állatpreparálást, gondozta a sérült vagy beteg madarakat. Egyik alapítója a Magyar Madártani Egyesületnek, amelynek selymász szakosztályát és kőszegi csoportját is vezette. Külső munkatársként segített a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságának, madárgyűjteményének egy részét ma is az intézményben őrzik. Kőszegen még többen emlékeznek közéleti munkásságára, vagy a Hétfő esti Kör baráti társaságban folytatott kedélyes beszélgetésekre. Rendszeresen tartott élvezetes előadásokat felnőtteknek és fiataloknak. A helybelieket megörökítő karikatúráiból kiállítást is rendeztek, anekdotagyűjteményének részletei nyomtatásban is megjelentek. Naplójában művészi rajzokkal illusztrálva rögzítette a napi meteorológiai megfigyeléseit. Fontos szerepet játszott a Szőlő Jövésnek Könyvébe való bejegyzés (1740 óta) Szent György-napi szokásának felelevenítésében, és mintegy húsz évig ő rajzolta be az új hajtásokat. 1991-ben hunyt el. 1993-ban Kőszeg Város díszpolgárává választották és róla nevezték el a 2006-ban átadott kőszegi természetvé-

delmi látogatóközpontot, ahol kiállítást szenteltek emlékének.

A könyv gerincét képező levelek ismeretése előtt a szerző röviden és élvezetesen mutatja be Vas vármegye madarász közösségét. Országos kitekintéseket téve olvashatjuk azon – kiváló, a közelmúltban aktív és kortárs természetvédők – nevét és tevékenységét, akiknek sokat köszönhet a helyi, illetve a hazai madártan.

A levelek időrendben követik egymást. Azonnal feltűnik, hogy a megszólításokban Gyurácz József nem közöl sem vezeték- sem keresztnéveket, mindössze a nevek nagy kezdőbetűjét. A levelet tartalmát elolvasva ez titokzatosságot és elmélyülést eredményez az olvasó elméjében. A levelek pontos lenyomatot adnak Bechtold István személyiségéről, gondolatairól, hatalmas tudásáról. Megtalálhatóak a Budapestre, a Magyar Madártani Egyesület vezetőinek írott, esetenként problémákat feltáró írások, de talán legélvezetesebb olvasmányok a személyes vagy szakmai, barátoknak írt útmutatások. Helyenként tanácsadás történik vagy a hibák kijavításának javaslatát írja le Bechtold. Nagyon érdekes, hogy ezen levelek hangvétele is minden esetben szelíd, csak a cél a vezérlő elv, vagyis, hogy a tevékenységeinket az élőlények és a természet érdekeit szem előtt tartva végezzük! „Mindig mondom: az ember éljen úgy, hogy valamit hagyjon maga után, ami a közé! Hogy ezért kapunk-e valamit, nem fontos. Lényeg, hogy adtunk. És ez megnyugtató.”

A könyvben számos madárfajról, azok viselkedéséről, alaktanáról, felismerhetőségéről, előfordulásáról olvashatunk a jelennek és jövőnek szóló ismereteket. Csak néhány példa a levelekben felbukkanó fajok közül: héja, fehér vagy fekete gólya, vízirigó, fogoly, kormos vagy szürke légykapó, vörös vércse, karvaly, jégmadár, örvös rigó, jégmadár vagy keresztcsőrű. A pontos név- és

tárgymutató könnyű kereshetőséget eredményez, akár egy konkrét fajról szóló későbbi kutatást illetően is.

A kötet előszava igazi kedvcsináló. Németh Csaba írása Bechtold István munkájának és elveinek maradandóságát emeli ki. A könyv ízlésesen illusztrált, a lenyűgözően kiváló „madaras fényképek” Babos Dániel, Borbás Katalin, Gyurácz József, Heincz Miklós, Orbán Attila és Tóth Kornél munkái.

A Magyar Nyugat Könyvkiadó impozáns megjelenést adott az értékes munkának. A könyv kemény táblás kötésben, szinte hibátlan szerkesztésben jelent meg. Sajnos könyvesbolti forgalomba nem kerül, de a kiadó elektronikus formában elérhetővé tette a honlapján.

Keszei Balázs